

ΝΕΦΕΛΗ / ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΟΣ

*Η χαμένη λεωφόρος του ελληνικού σινεμά, επιμ. Αφροδίτη Νικολαΐδου,
Άννα Πούπου*

Η ΧΑΜΕΝΗ ΛΕΩΦΟΡΟΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΣΙΝΕΜΑ

Επιμέλεια
ΑΦΡΟΔΙΤΗ ΝΙΚΟΛΑΪΔΟΥ, ANNA ΠΟΥΠΟΥ

Επιμέλεια: Αφροδίτη Νικολαΐδου και Άννα Πούπου
Τυπογραφική διόρθωση: Πάνος Αστίθας
Σχεδιασμός εξωφύλλου: Νίκος Πάστρας
Φωτογραφία εξωφύλλου: Γιώργος Καρβέλας

ISBN: 978-960-504-238-7

© 2019 Εκδόσεις ΝΕΦΕΛΗ

Ασκληπιού 6, Αθήνα 106 80
τηλ.: 210 3639962 – fax: 210 3623093
e-mail: info@nnet.gr
www.nnet.gr

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΕΦΕΛΗ
ΑΘΗΝΑ 2019

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

«Η χαμένη λεωφόρος του ελληνικού σινεμά» / Αφροδίτη Νικολαΐδου, Άννα Πούπου	9
Διασχίζοντας όλοι μαζί τη «Χαμένη λεωφόρο του ελληνικού σινεμά» / Ελίνα Ψύκου	31

ΠΑΡΑΞΕΝΟ ΤΟΤΕ

Ιωάννης ο βίαιος, Τώνια Μαркеτάκη, 1973 / Λένα Κιτσοπούλου	38
Φόβος, Κώστας Μανουσάκης, 1966 / Σύλλας Τζουμέρκας	44
Λιποτάκτης, Γιώργος Κόρρας - Χρήστος Βούπουρας, 1988 / Αθανάσιος Καρανικόλας	49
Coatti, Σταύρος Τορνές, 1977 / Κωνσταντίνος Χατζηνικολάου	54
Ο έρωτας του Οδυσσέα, Βασίλης Βαφέας, 1984 / Ρηνιώ Δραγασάκη	57
Ταξείδι του μέλιτος, Γιώργος Πανουσόπουλος, 1979 / Γιάννης Παλαβός	61
Βοσκοί, Νίκος Παπατάκης, 1966 / Δημοσθένης Παπαμάρκος	65

Σ' ΑΓΑΠΑΩ ΝΑ ΤΟΥΣ ΛΕΣ

Η γυναίκα που έβλεπε τα όνειρα, Νίκος Παναγιωτόπουλος, 1988 / Άγγελος Φραντζής	70
Μανία, Γιώργος Πανουσόπουλος, 1985 / Αργύρης Παπαδημητρώπουλος	75
Η Νίκη της Σαμοθράκης, Δήμος Αβδελιώδης, 1990 / Γιάννης Βεσλεμές	79
Παραλλαγές στο ίδιο θέμα / <i>Idées fixes</i> , Αντουανέττα Αγγελίδη, 1977 / Κωνσταντίνα Κοτζαμάνη	83
Ακατανίκητοι εραστές, Σταύρος Τσιώλης, 1988 / Βασιλική Πέτσα	87
Φόνισσα, Κώστας Φέρρης, 1974 / Μαρίνα Γιώτη	92

ΒΡΩΜΙΚΟ ΨΩΜΙ

Εργοστάσιο, Τάσος Ψαρράς, 1981 / Χρήστος Οικονόμου	98
Ανατολική περιφέρεια, Βασίλης Βαφέας, 1979 / Κώστας Περούλης	102
Πρόσωπο με πρόσωπο, Ροβήρος Μανθούλης, 1966 / Ζαχαρίας Μαυροειδής	107

Το άλλο γράμμα, Λάμπρος Λιαρόπουλος, 1976 / Άννα Τσίρμπα, Γιάννης Τσίρμπας	112
Εκδρομή, Τάκης Κανελλόπουλος, 1966 / Ιάκωβος Ανυφαντάκης	116

ΑΟΡΑΤΗ ΑΠΕΙΛΗ

Δι' ασήμαντον αφορμήν, Τάσος Ψαρράς, 1974 / Δημήτρης Κανελλόπουλος	122
Υπόγεια διαδρομή, Απόστολος Δοξιάδης, 1983 / Χρήστος Μασσαλάς	126
Προδοσία, Κώστας Μανουσάκης, 1964 / Γιούλα Μπούνταλη	131
Πρωινή περίπολος, Νίκος Νικολαΐδης, 1987 / Στέργιος Πάσχος	138
Oh Babylon, Κώστας Φέρρης, 1989 / Ορσαλία-Ελένη Κασσαβέτη	142
Σχετικά με τον Βασίλη..., Σταύρος Τσιώλης, 1986 / Θωμάς Τσαλαπάτης	147

ΟΙ ΑΝΘΡΩΠΟΙ ΠΟΥ ΑΓΑΠΗΣΑΝ ΕΝΑ ΠΤΩΜΑ

Singapore Sling, Νίκος Νικολαΐδης, 1990 / Αφροδίτη Νικολαΐδου, Αλέξης Αλεξίου	152
Η πόλη ποτέ δεν κοιμάται, Ανδρέας Τσιλιφώνης, 1984 / Αλέξης Αλεξίου	155
Μελόδραμα;, Νίκος Παναγιωτόπουλος, 1980 / Άντζελα Δημητράκη	159
Ρεβάνς, Νίκος Βεργίτης, 1983 / Γλυκερία Πατραμάνη	166
Τα παιδιά του Κρόνου, Γιώργος Κόρρας, 1985 / Κάλλια Παπαδάκη	168
Κιέριον, Δήμος Θέος, 1968 / Θάνος Αναστόπουλος	172

ΕΜΠΡΟΣΘΟΦΥΛΑΚΗ

Τόπος, Αντουανέττα Αγγελίδη, 1985 / Εύα Στεφανή	186
Ουρανός, Τάκης Κανελλόπουλος, 1962 / Γιώργος Δρίβας	189
Ηλεκτρικός άγγελος, Θανάσης Ρεντζής, 1981 / Θοδωρής Προδρομίδης	196
Αλληγορία, Κώστας Σφήκας, 1986 / Ρέα Βαλντέν	199
Ευριδίκη BA2037, Νίκος Νικολαΐδης, 1975 / Ζακλίν Λέντζου	207

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΩΝ	211
------------------------	-----

Πρόσωπο με πρόσωπο,⁵ Ροβήρος Μανθούλης, 1966

Ο νεοκλασικισμός, τα νεοκλασικά και άλλα
πρόσωπα της Αθήνας

Ζαχαρίας Μαυροειδής

Ο Δημήτρης, νεαρός καθηγητής αγγλικών και γιος κομμουνιστή, ξεκινά εντατικά μαθήματα στη «ζωηρή και ατίθαση» Βαρβάρα. Το κακομαθημένο πλουσιοκόριτσο, κόρη μεγαλοεργολάβου, ετοιμάζεται για γάμο με γαμπρό από τη Βρετανία, με προίκα μια ολοκαίνουρια πολυκατοικία. Η μαθήτριά σταδιακά ξελογιάζει τον συνετό καθηγητή. Αλλά ο γάμος δεν θα ακυρωθεί. Ο Δημήτρης θα ολοκληρώσει το διδακτικό του έργο στο πολυτελές διαμέρισμα και θα γυρίσει ηττημένος στην ταπεινή, νεοκλασική κατοικία του.

Η ιστορία της ταινίας *Πρόσωπο με πρόσωπο* θυμίζει ερωτικό μελόδραμα, σαν αυτά που ήταν της μόδας τη δεκαετία του '60. Το πραγματικό όμως θέμα της ταινίας δεν είναι το ρομάντζο των δύο νέων. Ο σαρκαστικός τόνος της αφήγησης δεν

5. *Πρόσωπο με πρόσωπο* του Ροβήρου Μανθούλη | 1966 | Παραγωγή: Alter Ego Productions, Ροβήρος Μανθούλης | Σενάριο: Ροβήρος Μανθούλης | Συνεργασία στους διαλόγους: Κώστας Μουρσελάς | Διεύθυνση Φωτογραφίας: Σταμάτης Τρίπος | Μουσική: Νίκος Μαμαγκάκης | Παίζουν οι: Κώστας Μεσσάρης, Ελένη Σταυροπούλου, Θεανώ Ιωαννίδου, Λάμπρος Κοτσέρης, Αλέξης Γεωργίου κ.ά. | Βραβεία – Διακρίσεις: Βραβείο Σκηνοθεσίας στο Φεστιβάλ Ελληνικού Κινηματογράφου Θεσσαλονίκης 1966, Ειδικό Βραβείο στο Διεθνές Φεστιβάλ Κινηματογράφου Locarno 1967, Επίσημη Συμμετοχή στο Διεθνές Φεστιβάλ Κινηματογράφου Μόσχας & Φεστιβάλ Κινηματογράφου Λωζάνης, Hyères, Pesaro, Ουτρέχτης.

αφήνει περιθώρια για παρανοήσεις: το *Πρόσωπο με πρόσωπο* είναι μια ταινία για την πάλη των τάξεων.

Τα πλούσια εξωτερικά πλάνα της ταινίας συνθέτουν ένα οπτικοακουστικό τεκμήριο της Αθήνας του '60, μιας πόλης που αλλάζει ταυτότητα με ραγδαίους ρυθμούς. Μοντέρνες, αστικές πολυκατοικίες ξεφυτρώνουν παντού, παραμερίζοντας τα ταπεινά νεοκλασικά της λαϊκής τάξης. Οι πληγές του Εμφυλίου είναι ακόμη εμφανείς στις όψεις των κτιρίων. Οι δρόμοι είναι ένα εργοτάξιο. Στις πλατείες γίνονται πολιτικές συγκεντρώσεις – τα Ιουλιανά. Η πόλη είναι πεδίο ταξικών συγκρούσεων, αποτέλεσμα των οποίων είναι οι αλλαγές στο πρόσωπό της.

Η αρχιτεκτονική μετάλλαξη της Αθήνας δεν είναι απλώς ένα φόντο στην ιστορία του Δημήτρη και της Βαρβάρας. Είναι μια αυτόνομη, παράλληλη δράση, που πολλαπλασιάζει τις νοσηματοδοτήσεις της αφήγησης. Η ταινία αντιπαραβάλλει το ειδύλλιο των πρωταγωνιστών με ένα «κτιριακό φωτορομάντζο»: στατικά κάδρα των υπό κατασκευή πολυκατοικιών εναλλάσσονται με κάδρα των υπό κατάρρευση νεοκλασικών – οι πλούσιες και τα φτωχαδάκια. Και ξαφνικά, εμφανίζεται ένας τρίτος «χαρακτήρας». Είναι ο «κακός», η πραγματική εξουσία, ο «ξένος δάκτυλος».

Εισάγεται στην ιστορία μ' ένα πλάνο που διατρέχει αργά την ανάγλυφη όψη του: ένα επιβλητικό, πολυώροφο νεοκλασικό κτίριο. Από τα παράθυρα της αρχαιοπρεπούς πρόσοψης ακούγονται μαθητές ξένων γλωσσών: «Arbeit ist Gottes Segen» («Η εργασία είναι ευλογία Θεού»). «I am going to be a good worker.» Οι μελλοντικοί Gastarbeitern ετοιμάζονται για τη μετανάστευση προς τη Δύση. Το επιβλητικό νεοκλασικό στεγάζει το Κέντρο Επιλογής Μεταναστών. Μέσα σε ένα μόνο πλάνο συνοψίζεται, ειρωνικά, η ιστορία ενός αιώνα.

Μικρή παρένθεση για λίγη ιστορία της αρχιτεκτονικής: Ο νεοκλασικισμός έφθασε στη χώρα στα μέσα του 19ου αιώνα,

εισαγόμενος από τη Δύση χάρη στην τότε άρχουσα τάξη. Την περίοδο εκείνη, το έθνος πάλευε να κατασκευάσει το ιστορικό αφήγημα που θα συνέδεε σύγχρονους και αρχαίους Έλληνες. Ο νεοκλασικισμός ταίριαξε γάντι σε αυτή τη φιλόδοξη προσπάθεια – ο θαυμασμός και ο μιμητισμός της κλασικής αρχαιότητας ήταν στο DNA του. Τα νεοκλασικά κτίρια της Ευρώπης στέγαζαν μουσεία, κρατικές υπηρεσίες, βασιλικές οικογένειες. Ήταν κτίρια κύρους, σύμβολα της εκάστοτε εξουσίας. Τέτοια ήταν και τα πρώτα δείγματα του ρεύματος στη χώρα, όπως το Κέντρο Επιλογής Μεταναστών, που περιγράφει στωικά ο κινηματογραφικός φακός, όλα τους σχεδιασμένα από ευρωπαίους αρχιτέκτονες ή από Έλληνες με σπουδές στην Ευρώπη. Σταδιακά όμως στην Ελλάδα το ρεύμα υπέστη μια απρόσμενη μεταποίηση. Κλείνει η παρένθεση.

Στη Σχολή Αρχιτεκτονικής στην οποία κάποτε φοίτησα μας διδάσκαν ότι ο νεοκλασικισμός γεννήσε το τελευταίο ρεύμα ελληνικής λαϊκής αρχιτεκτονικής. Οι ανώνυμοι μάστορες αποδόμησαν το αυστηρό ρεύμα σ' ένα διακοσμητικό λεξιλόγιο, μια παλέτα από αναλογίες όγκων και ανοιγμάτων και σε μια σειρά από πιθανές επιλογές για τον ημιυπαίθριο βίο, ένα ζητούμενο που δεν υφίστατο στον βορρά. Κάπως έτσι μετουσίωσαν τις αυστηρές συνθέσεις σε μια ευέλικτη, προσεταιριστική αρχιτεκτονική, που στέγασε τις μεταβαλλόμενες ανάγκες της λαϊκής τάξης. Κάπως έτσι από τον κραταίο νεοκλασικισμό προέκυψαν τα ταπεινά νεοκλασικά.

Η ιδέα του εκλαϊκευμένου νεοκλασικισμού υπήρξε για χρόνια προσωπική μου εμμονή. Κάθε φορά που εξερευνούσα μια νέα γειτονιά της Αθήνας ή μια πόλη της επαρχίας, αναζητούσα τα απομεινάρια αυτής της αρχιτεκτονικής εκλαϊκευσης, στριμωγμένα ανάμεσα σε κτίρια της μεγάλης ανοικοδόμησης που καταγράφει το *Πρόσωπο με πρόσωπο*. Μερικά από αυτά τα

ταπεινά νεοκλασικά βρήκαν στα «γεράματα» τους μιαν απρόσμενη αναγνώριση. Ανακαινίστηκαν για να στεγάσουν διαφόρων ειδών χρήσεις χάνοντας τη λαϊκότητά τους, καθώς ο τίτλος του «νεοκλασικού» εξελίχθηκε σε άτυπη εγγύηση ποιότητας για οτιδήποτε κι αν στέγαζε, από «σουβλασερί» μέχρι φροντιστήριο δέσμης. Κάπου εκεί άρχισε να ατμονέι το ενδιαφέρον μου για αυτά και να μετατοπίζεται, παραδόξως, προς τα τσιμεντένια «τέρατα» που τα περιέβαλλαν.

Η ανοικοδόμηση των μεταπολεμικών δεκαετιών έχει δικαίως κατηγορηθεί για διαφόρων ειδών εγκλήματα – αισθητικά, οικολογικά, πολεοδομικά κ.ά. Σύμφωνα με τους αρχιτέκτονες, κύρια αιτία αυτής της καταστροφής είναι η απουσία του κλάδου από τη διαδικασία της κατασκευής τους – ως γνωστόν, για όλα φταίνει οι πολιτικοί μηχανικοί. Αφήνοντας κατά μέρος τις πολυτεχνικές έριδες, παραμένει το ιστορικό δεδομένο: τα περισσότερα από αυτά τα κτίρια δεν είναι προϊόντα επώνυμης αρχιτεκτονικής μελέτης. Όπως και ο νεοκλασικισμός, έτσι και ο μοντερνισμός εισήχθη στην Ελλάδα από τη Δύση μέσω ξένων ή ξενοσπουδαγμένων ελλήνων αρχιτεκτόνων για να ικανοποιήσει τις προσδοκίες της αστικής τάξης. Και ίσως τελικά τα δυο ρεύματα να είχαν και την ίδια μοίρα. Ίσως δηλαδή να υφίσταται μια αχαρτογράφητη λαϊκή αρχιτεκτονική, νόθος απόγονος του ευγενούς μοντέρνου κινήματος. Ένας εκλαϊκευμένος μοντερνισμός της μεταπολεμικής Ελλάδας, ο οποίος θα διδάσκεται στο μέλλον στις Σχολές Αρχιτεκτονικής.

Οι ανώνυμοι μάστορες / μηχανικοί έδωσαν μια άνιση μάχη με τις αρχιτεκτονικές επιταγές του ρεύματος. Τα ζητούμενα ήταν τα ίδια με έναν αιώνα πριν: ο ημιυπαίθριος βίος και η κτιριολογική ευελιξία. Τα αποτελέσματα; Κτίρια από μπετόν αρμέ σκελετό. Καθ' ύψος επανάληψη των κατόψεων. Στενά μπαλκόνια που διατρέχουν τις όψεις, αποθήκες στη μια τους

άκρη, χώρος διαβίωσης στην άλλη. Φωταγωγοί γεμάτοι αδιάκριτα αυτιά. Κεραίες, καλωδιώσεις και κλιματιστικά ως διάκοσμος στις μουντές όψεις. Βεράντες που γίνονται δωμάτια. Αυλές που γίνονται δωμάτια. Πολυλειτουργικές ταράτσες, με αναμονές να εικάζουν τη μέλλουσα ανέγερση νέου ορόφου. Διάβιου ημιτελείς οικοδομές.

Αυτό που πάνω απ' όλα με γοητεύει σ' αυτά τα κτίρια είναι το πώς τα οικειοποιήθηκαν οι ένοικοί τους, κόντρα στην τυποποίηση της κατοικίας, την υπέρτατη προσταγή του μοντερνισμού. Σε κάθε κακότεχνη προσθήκη, σε κάθε δύσχερστο μπαλκόνι υπάρχουν αποτυπώματα μιας ανάγλυφης καθημερινότητας, τεκμήρια του αγώνα της λαϊκής τάξης για μια καλύτερη ζωή. Στο διάστημα που πήρε η πατίνα του χρόνου να επικρατήσει στο τσιμέντο του '50 και του '60, η ανοικοδόμηση της μεταπολίτευσης ολοκλήρωσε το δικό της έργο στην επικράτεια. Με το βλέμμα στη Δύση, η αβγατισμένη σε νεόπλουτους αστική τάξη συνέχισε την εισαγωγή αρχιτεκτονικών μοντέλων. Οι ελληνικές πόλεις γέμισαν γυάλινα κτίρια με μεταμοντέρνες φιοριτούρες. Τα περίχωρα γέμισαν μονοκατοικίες, όπου το ετήσιο εισόδημα των ιδιοκτητών τους μεταφράστηκε σε τετραγωνικά κήπου και ύψος περίφραξης. Η οικονομική κρίση ανέκοψε άγαρμπα αυτή την πορεία. Σήμερα νεοκλασικά, αστικά διαμερίσματα και προαστιακές μονοκατοικίες παλεύουν για την ελάχιστη δυνατή αξία. Τα γυάλινα κτίρια κατά μήκος των κεντρικών αρτηριών ενοικιάζονται ή είναι προς πώληση. Οι θαμπές τους όψεις έγιναν ένας καθρέφτης για να βρεθούμε πρόσωπο με πρόσωπο με τα ερωτήματα του σήμερα.

Πώς φτάσαμε ως εδώ; Τι θα γινόταν αν η (οικοδομική) ανάπτυξη συνεχιζόταν στο διηνεκές; Πώς θα εξελισσόταν η αρχιτεκτονική του νεοπλουτισμού; Ποια λαϊκή τάξη θα μπορούσε να την εκλαϊκεύσει;